

Ferit GEYLANİ

**ALGORİTMİK VERGİ DENETİMİ:
RİSK ANALİZLERİ VE HUKUKİ SINIRLAR**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
TABLO LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ELEKTRONİK VERGİ DENETİMİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Vergi Denetimi: Kavramsal Çerçeve	3
1.2. Dijital Dönüşüm ve Vergi Denetimi.....	9
1.3. Elektronik Vergi Denetimi (EVD)	16
1.4. Risk Odaklı Vergi Denetimi (ROVD) Yaklaşımı	23
1.4.1. “Risk Odaklı Vergi Denetimi” (ROVD) Kavramı.....	23
1.4.2. ROVD Anlayışının Avantajları.....	25
1.4.3. ROVD Anlayışının Zorlukları ve Sınırlılıklar	26
1.5. Elektronik Vergi Denetiminin Getirdiği Hukuki Sorunlar	28
1.5.1. Kişisel Verilerin Korunması, Vergi Mahremiyeti ve Veri Güvenliği	28
1.5.2. Şeffaflık, Açıklanabilirlik ve Gerekçe İlkesi	34
1.5.3. Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı İlkesi	39
1.5.4. “Yasallık” ve “Hukuki Güvenlik ve Belirlilik” İlkeleri.....	40
1.5.5. Elektronik Denetim Sürecinde Mükellef Hakları	43
1.5.5.1. Mükellef Haklarının Kapsamı	43
1.5.5.1.1. Genel Haklar.....	43

1.5.5.1.2. Vergi Denetimi Sürecine İlişkin Haklar.....	45
1.5.5.1.3. Vergilendirme ve Tahsilat Süreçlerindeki Haklar	46
1.5.5.1.4. Yargısal ve İdari Başvuru Yollarına İlişkin Diğer Haklar	47
1.5.5.2. EVD'nin Mükellef Hakları Üzerindeki Etkileri	47
1.5.5.2.1. Denetim Gerekçesini Bilme ve Savunma Hakkı	48
1.5.5.2.2. Dinlenilme Hakkının Etkin Kullanımı Sorunu.....	49
1.5.5.3. Mükellef Haklarının Gönüllü Uyuma Etkisi.....	52
1.5.6. Diğer Vergi Tekniği Zorlukları	55

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VERGİ DENETİMİNİN

MEVZUATI VE KURUMSAL YAPISI

2.1. Türkiye'de Vergi Denetiminde Başvurulan Yollar	58
2.1.1. Yoklama ve Yaygın-Yoğun Denetim	59
2.1.2. Vergi İncelemesi ve Aramalı İnceleme.....	66
2.1.2.1. Vergi İncelemesinin Amacı, Kapsamı ve Süreci.....	66
2.1.2.2. Aramalı İnceleme: Anayasal Güvencelere Tabi İstisnai Bir Yöntem	72
2.1.2.3. İnceleme Sonrası İdari Değerlendirme: Rapor Değerlendirme Komisyonları	76
2.2. Elektronik Vergi Denetiminin Türk Hukukundaki Yasal ve İdari Altyapısı	77
2.2.1. Vergi İnceleme Süreçlerinin Dijitalleştirilmesi: İnceleme Yönetmeliği ve e-VİZ	77
2.2.1.1. e-İnceleme Sistemi	80
2.2.1.2. Elektronik Verilerin Muhafazası, Gizliliği ve İmhası	80
2.2.2. Elektronik Defter ve Belge Ekosistemi.....	81

2.2.2.1. Elektronik Belge Ekosisteminin Kurulumu ve Etkisi	81
2.2.2.2. Başlıca Elektronik Belge Uygulamaları	84
2.2.2.3. Elektronik Belge Sistemlerinin Doğurduğu Hukuki Sorunlar	86
2.2.3. Elektronik Tebligatın Normatif Çerçevesi ve Yargısal Denetimi.....	87
2.2.3.1. E-Tebligat Uygulamalarının Danıştay Kararları Doğrultusunda Hukuki Analizi	88
2.2.3.2. Elektronik Vergi Denetiminin Hukuki Boyutu Bağlamında E-Tebligat.....	91
2.3.Elektronik Vergi Denetiminin Kurumsal Mimarisi.....	93
2.3.1. Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Risk Analizi Genel Müdürlüğü (RAGM).....	94
2.3.1.1. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın Vergi Denetimindeki Rolü	94
2.3.1.2. Hazine ve Maliye Bakanlığı Risk Analizi Genel Müdürlüğü (RAGM).....	96
2.3.1.2.1. Görevleri ve Yasal Dayanağı.....	96
2.3.1.2.2. Risk Analizi Değerlendirme ve Araştırma Sistemi (RADAR)	97
2.3.2. Vergi Denetim Kurulu (VDK).....	98
2.3.2.1. Vergi Denetim Kurulu (VDK) Yapısı, Görevleri ve ROVD Yaklaşımı.....	98
2.3.2.1.1. Kuruluşu, Hukuki Dayanağı ve Temel Görevleri.....	98
2.3.2.1.2. Güncel Organizasyon Yapısı ve İlgili Birimler	100
2.3.2.2. VDK'nın Risk Odaklı Denetim Yaklaşımı ve Stratejileri.....	101
2.3.2.2.1. Vergi Denetim Kurulu Bünyesindeki Risk Analiz Merkezi (VDK-RAS)	105
2.3.2.2.1.1. Kuruluş Amacı, Yasal Dayanağı ve İşleyişi.....	105

2.3.2.2.1.2. Kullandığı Veri Kaynakları ve Analiz Yöntemleri	106
2.3.2.2.2. VDK'nın Diğer Elektronik Denetim Sistemleri	108
2.3.3. Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB)	111
2.4. Kurumlar Arası İlişkiler ve Koordinasyon Sorunları	113
2.5. OECD'nin "Dijital Dönüşüm Olgunluk Modeli" Açısından Türk Vergi İdaresinin Değerlendirilmesi	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI HUKUK

PERSPEKTİFİNDEN ELEKTRONİK VERGİ

DENETİMİ: ESTONYA ÖRNEĞİ

3.1. Estonya Vergi Sisteminin Temelleri	124
3.2. Vergi Denetiminde Mükellef hakları	133
3.2.1. Bilgilendirilme ve Dinlenilme Hakkı	134
3.2.2. Temsil ve Delil İkamesi Hakkı	134
3.2.3. Vergi Mahremiyeti ve Usul Ekonomisi	135
3.2.4. Hukuki Korunma ve Kanun Yolu Hakkı	135
3.3. Türkiye ve Estonya EVD Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi	136
3.3.1. Anlayış ve Mimari Karşılaştırması: Merkezi Veri Ambarları ve Dağıtık Birlikte Çalışabilirlik	136
3.3.2. Teknolojik Uygulama ve Mükellef Deneyimi Karşılaştırması.	139
3.3.3. Risk Analizi ve Mükellef Hakları Karşılaştırması: "Kara Kutu" ve "Cam Kutu"	142
3.4. Estonya Modelinden Türkiye İçin Çıkarılabilecek Dersler ve Politika Önerileri	144

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ELEKTRONİK VERGİ DENETİMİNDE
HUKUKİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ

4.1. “Kara Kutu” Sorununa Karşı Çözümler	147
4.1.1. “Algoritmik Etki Değerlendirmesi” (AIA) ve Üçüncü Taraf Denetimi.....	149
4.1.2. “Açıklanabilir Yapay Zekâ” (XAI) ve Gerekçe Hakkı	152
4.2. Dijital Çağda Mükellef Hakları ve Veri Mahremiyetinin Güçlendirilmesi	155
4.2.1. Elektronik Vergi Denetiminde Veri Rejiminin Hukuki Sınırları ve Anayasal Güvenceler	155
4.2.2. Estonya Modelinden Esinlenen Hizmet Odaklı Araçlar	159
4.2.3. Dijital İbraz Yüğü ve Usul Ekonomisi.....	162
4.3. Vergi İdaresinde Kurumsal Yapının Bütünleştirilmesi.....	164
4.3.1. “Merkezi Veri Ambarları” Anlayışı Yerine “Dağıtık Birlikte Çalışabilirlik” Anlayışı	165
4.3.2. Kurumlar Arasındaki Yetki Karmaşasına Çözüm Önerisi.....	168
SONUÇ	169
KAYNAKÇA.....	173